

Irodalmi Szemle.

Tiszántúli törvényhatóságok jogszabályai.

A M. T. Akadémia kiadásában 1885-ben jelent meg „A magyar törvényhatóságok jogszabályainak gyűjteménye” című forrásmunka I. kötete. Ezt a vállalatot *Kolosvári* Sándor és *Óvári* Kelemen kolozsvári egyetemi tanárok szerkesztésében indította meg az Akadémia, mint egyúttal a magyar jogtörténeti emlékek első részét. Bírálataira aránylag későn került a sor. *Jakab* Elek a Századok 1888. évi folyamában hosszasan, a szerzőknek ugyanott adott válasza szerint azonban olyképp foglalkozott vele, hogy míg a szakértő közönség előtt valódi érdemen túl magasztalta, a nem szakértők szemében lehordani igyekezett.

Ennek a nagyarányú vállalatnak most III-ik kötete fekszik előttünk. (*A magyar törvényhatóságok jogszabályainak gyűjteménye*. III. kötet: A tiszántúli törvényhatóságok jogszabályai. Budapest, 1892. — N8r., XCI. 801. lap.) Rendkívül gazdag anyagát tíz főbb cím alá sorolja. (I. Magánjog. II. Büntetőjog. III. Büntető, polgári, peres és perenkívüli eljárás. IV. Alkotmány, közigazgatási szervezet, törvényhozó, bírói végrehajtó hatalom. V. Rendi és nemzetiségi viszonyok. VI. Hadügy. VII. Közrendészet. VIII. Adó- és pénzügy, közmunka és egyéb szolgáltatások. IX. Egyház, vallás és iskola. X. Gazdaság, ipar és kereskedés.) Ebből is látható, mennyi rengeteg művelődéstörténelmi anyagot közöl hazánkunk épen azokból a részeiből, melyekre leginkább szokták alkalmazni azt a frázist, hogy hiszen a műveltségnek minden emlékét elpusztította azokban a török. Ezek az adatok azonban magukba foglalják nemcsak a török hódításnak, hanem az Ausztriától való függésnek majdnem egész korát is, mert 1548-tól 1844-ig terjednek.

A vármegyék közül csak pár adattal szerepel Békés-, Bihar-, Csanád-, Csongrád-, Krassó-, Temes- és Torontálmegye s a kerületek közül a Hajdúkerület; ellenben Máramaros-, Szabolcs-, Szatmár- és Ugocsamegye levéltárait bőven felhasználták a szerzők. A városok közül Debreczen, Felsőbánya, Hódmezővásárhely, Máramaros-Sziget, Nagybánya, Szatmár, Szeged, Szentés és Visk statutumait mutatták be. Ha megteszik ezt a sorozatból még hiányzó törvényhatóságok, a nézve is, mi csak idő kérdése, teljes világosságban fog előttünk állani a XVI—XVIII. századbeli alföld népszelleme, mely annyi közvetlenséggel nyilatkozik

meg ezekben a statutumokban. Elsőrangú forrás ez a magyar nemesség és parasztság történetének megírásához is.

A rendkívüli pontossággal szerkesztett névmutató abba a kellemes helyzetbe juttatja a kutatót, hogy igen gyorsan tájékozódhatik minden egyes, őt érdeklődő dologról. Bár ilyen utalásból akármely könnyű tollú ember gyorsan megírhat egy-egy tárcza-czikket valamely éppen napirenden levő kérdésről; de a legkomolyabb szaktudós is megbecsülhetetlen kincseket talál a palaeographiai biztonsággal lemásolt, vagy kivont adatokban. A szerkesztőknek különben korántsem lehetett az a céljuk, hogy *mindent* akarjanak közölni; annyit azonban mindenestre közöltek, hogy ezeknek a statutumoknak és a köztörvényeknek összevetése alapján idetova alig remélt teljességgel és szabatosággal lehet kifejtteni a magyar jogtörténetet.

Ki kell emelnünk a *jegyzeteket* is, melyek míg egy részről összevetésekkel foglalkoznak, másrészt — pl. a *homagium* fogalmának megmagyarázásánál — ismereteinket egyes fogalmakra nézve szabatosabbakká teszik.

De nem ismertetés, annál kevésbbé bírálata a célunk, hanem egyszerűen csak az, hogy történettudósaink s történetbarátaink figyelmébe ajánljuk ezt a most megjelent harmadik kötetet is, melynek ára 7 frt.

(M—r.)

Rudolf Virchow. *Lernen und Forschen*. Berlin 1892.

A berlini egyetem hírneves tanára múlt év októberében tartotta rektori székfoglalóját (okt. 15-én) a fentebbi című értekezéssel, melyben alig mond újat, de annál több megszívlelésre méltót mond el az egyetemi tanulásról, a tanulásszabadságról, s az igazi tanulás- és tudásvágyat folyton-folyvást élesztő előkészítő tanulmányokról. Az egész beszéd inkább a tanuló ifjúsághoz intézett atyai szózata egy 46 évig nagy sikerrel működött tanárnak, akinek közel félszáz esztendei tapasztalatai alapján joga van komolyan ismételni Fichte (J. G.)-nek, a berlini egyetem első rektorának 1811. okt. 19-én mondott azt a kijelentését: „*Nur derjenige ist ein Studirender, der eben studirt*“. — Fichte e mondásával a tanuló ifjúság ósdi hagyományokhoz és úgyvélt előjogokhoz való ragaszkodása ellen szállt síkra; Virchow pedig (a mai viszonyokhoz képest) az ifjúságnak azon felfogása ellen kél ki, mintha joga volna a tanulásszabadságot a semmittevés szabadságává tenni.

Az élet ma megvárja az egyetemektől, hogy új és jól készült nemzedékeket adjanak az államnak és a társadalomnak, kik a tudomány szent lángját híven megőrzik, sőt az élet zavaros és homályos köreibé is beviszik. Az egyetemen e végre tanulni, még pedig komolyan tanulni kell, s megbecsülni az akadémiai szabadságot azzal, hogy módszeres tanulással szaktanulmányaiknak vessék meg a komoly alapját.

A komoly munka a helyes előkészülettől függ. Az egyetemi tanár

az előkészítő intézettől (középiskolától) kettőt kíván: elsőben azt, hogy az ifjú tanulóknak *legyen kedve a tanuláshoz*, s másodsor, hogy *birjon önállóan dolgozni*. Ami a tanulás-kedvet illeti, annak alapja a tudásvágy, már a kis gyermekben benne van, s az iskolák a hibások, ha annak csak legalsó fokát: a kíváncsiságot fejtik ki. Másként lenne a dolog, ha a *historiai* (genetikai) *történetre* irányoznák a tanulók figyelmét. E végre igen alkalmas a természetrajz, mint a szemléltetés tárháza.

A középiskolában már a nyelveké az oroszlanrész. Az ó-classikus nyelvek nagy befolyással voltak az európai műveltségre: de gyengéjük a latin nyelv, mely a latin iskola megalakulásakor az egyház és a jogtudomány nyelve volt, s mely a görög nyelvet és irodalmat, igaztalanul, mindig háttérbe szorította. Minthogy a latin nyelv használatát a nemzeti nyelvek fölöslegessé tették, a retorikát abba hagyták, s leginkább a grammatikára szorítottak. A latin nyelvtan így kezdett túltengeni, s túltengésével megromtotta az ifjúság természetes tanulásvágyát, sőt kedvét gyűlöletté változtatta.

Az önálló dolgozásra előkészítő studiumok: *a mathesis, a bölcsélet és a természettudományok*, melyek egyfelől gazdag és változatos tartalmukkal a tudásvágyat mindig újból ingerlik; de másfelől a folytonos, továbbfejlésre alkalmasak lévén, gazdag tért nyitnak az önnálló kutatásra. A velök való foglalkozás az ifjú szellemének oly biztos alapműveltséget nyújt, hogy bármely szakmában könnyen otthon találja magát.

Ha az ó-classikai nyelvek többé nem birják azt az összekötő kapcsolatot alkotni, mely a tudós műveltség különböző irányait összetartja, amely pótlója lesz a mathesisnek, philosophiának, természettudományoknak az arany triasa, melyeknek fejlődésén alapszik az egész nyugati műveltség. — A görög bölcséletben találjuk alapját a „világbölcseiségnek“ nevezett általános világnézetnek, mely a renaissance útján azt eszközölte, hogy az égről és a földről s az emberről való képzeink merőben átalakultak. A renaissance indítja meg azt a nagy mozgalmat, melynek hatása alól sem tudományok, sem intézmények magukat kivonni nem tudták, s minthogy az újkori világnézet teljesen a természettudományok alapján épült, egy művelt ifjú sem nélkülözheti azoknak főbb eredményeit. Míg a természetrajz pl. főként az érzékek iskolázója, addig a természettan, vegytan és élettan a kutatásnak nevezetes tere. A bölcsélet, s kivált a psychologia és logika (mely utóbit majdnem egészen kezdik elfelejteni) nagyon becses a juristáknak, theologusoknak, orvostanhallgatóknak és paedagogusoknak.

Az egyetem feladata az ifjúság előkészítésének hiányait kipótolni; továbbá a tanulók egy részéből kutatókat nevelni. A tudományok akadémiájának feladata a tudományos problémák folytonos kutatása, s minthogy Németországon csak 3—4 ily akadémia van és ez nem elégséges, a kutatás feladatának jelentékeny része az egyetemekre marad.

Ez az oka, hogy az egyetemi tanárnak több időre van szüksége, mint a mennyit csupán maga a tanítás megkíván. (F. L.)

Fitch J. G. Memorandum on the working of the free school system in America, France and Belgium. London, 1891.

Jó szokás az az angoloknál, hogy ha a ministerium egyes szakferfiakat bizonyos ügyek tanulmányozásával megbíz, az illetők szak-szerű jelentéseit a parlament mindkét házának bemutatják, s aztán nyomtatásban is közzéteszik. Az ingyenes iskolázásnak Amérikában, Franciaországban és Belgiumban életben levő rendszeréről számol be a kezünk közt levő füzetben dr. Fitch, londoni tanfelügyelő, az angol tanfelügyelők érdemes dékánja, melynek főbb vonásai és adatai a következők. Az amérikai összes elemi és felsőbb iskolákban, melyek köz-költségen tartatnak, a tanítás teljesen ingyenes és világi. A keleti államok legtöbbszörében van ugyan biblia-olvasás és hymnus éneklés, de már az a nyugatiakban meg van tiltva, s a gyermekek vallásoktatása teljesen a családokra és egyházakra van hagyva.

Az iskolák költségeit főként az állami és helyi adókból fedezik, évenként mintegy 122 $\frac{1}{2}$ millió dollárba kerül az iskolázás, s ez összegnek 22 $\frac{1}{2}$ -a állami adókból 67 $\frac{1}{2}$ -a pedig helyi adókból telik ki. A tankötelesek száma (6—14 évesek) 12.138.199, s az összes iskolába iratkozottak száma 1890-ben 12.291.259 volt, beleértve a közép- és technikai iskolák meg tanítónöveldék népességét is. A rendes iskolába járók középszáma 65 $\frac{7}{10}$; néhol az arányszám nagyon kedvező, pl. Philadelphióban 86, Brooklynban 93; Bostonban 89.

Az iskolai év tartama nagyon különböző az egyes államokban. A keleti és nyugati államok fővárosaiban az iskolák tíz hónapig vannak nyitva, de a déli államokban sokkal rövidebb ideig. Alabama és Georgia iskolái csak három hónapig állanak nyitva az évben; Louisianában és Missouriban alig tovább négy hónapnál; Nebraskában hat hónapig; de Rhode Islandban 9 $\frac{1}{3}$, s Pennsylvaniában 10 hónapig. — A kényszeriskolázásra vonatkozó törvényeket rendszerint nem veszik komolyan, s csak ritka helyen fogatosítják. Ez az oka, hogy még Bostonban is 72,041 tanköteles közül 7,366, tehát több mint egy tized nem jár semmiféle iskolába. A tanulónak tankönyvekkel és tanszerekkel ellátásában sincs egyformaság; némely államban ingyen adják, másutt csak kikölcsozik, másutt csak a szegény sorsukat látják el ingyen könyvekkel; de abban megegyeznek, hogy az iskolaszékek és hatóságok inják elé a kézi és tankönyveket s a tanítónak alig engednek választás-szabadságot. — Az iskolázás költsége nagyon különböző: pl. Georgia, Alabama és Carolina államban fejenként 3 \cdot 3—3 \cdot 5 dollár; Connecticutban 21 \cdot 34 dollár, Coloradoban 36 \cdot 57 dollárba kerül.

A magán iskolák száma mindenütt növekedőben van, minek egyik nevezetes oka az a hiedelem, hogy vannak oly tantárgyak, melyeknek

tanítására a nyilvános iskola nem elégséges. Másik oka a világi tanítást ellenző egyházak.

Franciaországban 1881. óta ingyenes az elemi iskolákban és tanítónévelő-intézetekben az oktatás. Költségeit részint a községek fedezik (egész jövedelmök $\frac{1}{5}$ -éből és a 4 centimes iskolai adóból), részint a megyék, melyek e célra további 4 centimes adót vehetnek ki, részint pedig az államkincstár fedezi. Természetes, hogy a két első forrás jövedelmé csak a nagy városokban elégséges, s Páris, Lyon meg Marseilles, Bordeaux és Lille városát kivéve, az iskolázás költségeinek nagy részét az állam fedezi. A nevezett városok budgetjét is beleszámítva, az elemi iskolázás összes költségei Franciaországban 172.900,514 frankra rugnak, mely összegből a községek 70·5 millió, a megyék 17·6 és az állam 84·7 millió frankot, vagy kevés híján, felét (49 $\frac{1}{2}$ %) fizeti.

A közoktatás elemi része (t. i. a nyilvános iskoláké) teljesen az állam igazgatása és felügyelete alatt áll, illetőleg a kerületi akadémiák rectorainak vezetése alatt. Van hat „inspecteur général” az elemi iskolák, és (három hasonló nevű) a tanítónőveldek számára; van külön tanfelügyelő a kézi ügyesség oktatására, a tanítónőveldek és felső népiskolák számára, s ismét külön felügyelője van a testgyakorlatnak, a zenének, a rajznak, az idegen nyelveknek és három tanfelügyelője a kised iskoláknak. A rendes helyi felügyelők a rectornak (tankerületi főigazgatónak) felelősek. Átlag évenként 189 iskolára ügyel fel egy tanfelügyelő, s középszámban 319 tanítóról és tanítónőről tesz jelentést. Páris maga (a Szajnai prefekturával együtt) külön tankerületet alkot, s van 17 rendes tanfelügyelője, öt felügyelőnője a kised iskolákra, nyolcz felügyelője a rajzra, három a zenére, hét a testgyakorlatra, öt a kézi munkára és egy a leányiskolákban tanított élő nyelvekre. Van ezeken kívül 16 hivatalnok, kik az iskolák egészségügye, s gazdasági ügyeinek a felügyeletével vannak megbízva.

Az ország 38·2 milliónyi népességére 4·7 millió tanköteles (6—13 éves) gyermek esik, a 4—16 évesek száma 6·1 millió volt, s ezekből 5·5 millió volt bejuttatva. Ha hozzájuk adjuk a kised iskolák (écoles maternelles) népességét, az összeg 9·2 millióra rúg, azaz az egész népességnek közel egy hatodára.

Az államnak és községeknek nagy költsége ellenére is a népesség jelentékeny része magán iskolákba küldi gyermekeit. A kath. és más egyházak nem lévén megelégedve az iskolák „*instruction civique et morale*”-jával, az államiakkal versenyző iskolákat állítottak fel, melyekbe 1·1 millió, az összes tanköteleseknek körülbelül $\frac{1}{5}$ -re jár. Magában Párisban a magán iskolába járó gyermekek száma közel 72 ezer, a nyilvános iskolákba járókénak (111 ezer) közel két ötöde. A magán iskolák főtanítójának okleveles egyénnek kell lenni; de az állam ez intézeteknek csak egészségügyét ellenőriztetheti, egyébként a tantervet a tankönyveket, az erkölcsi és vallásoktatást az illető felekezet hatósága szabja meg.

Az iskolába járás általában nagyon kedvező arányszámu: 89% az elemi iskolákban, 93·8 a felsőbb iskolákban és 82 a kisded iskolákban. Fitch hideg téli időn látogatta meg az iskolákat, s mégis akkor is kevés volt bennök az üres hely, s csekély a távollevők száma. A szünidőre átlag kevés időt (k. b. évenként hat hetet) adnak. A szorgalmas iskolába járást a kényszertörvényen kívül elésegíti a *livret scolaire* (isk. értesítő két hetenként), a *caisse d'école* (melyből a pontosságért jutalmakat adnak), továbbá az *école primaire supérieure*, mely a német realiskolának felel meg (számuk 239-re rúg); ilyenek az *École Turgot*, *École Diderot*, melyek valóságos technikai iskolák, s végül a *certificat d'études*, melyet aki az elemi iskolázás végén megszerez, az 1882-iki törvény értelmében jogot tarthat az alkalmazásra. Az 1889-ik évben több mint 220 ezer (11—16 éves) fiú és leány jelentkezett ily vizsgálatra, s összesen 165 ezeren tették le sikeresen. Magában Párisban (1888-ban) 5,873 fiú és 4,427 leány jelentkezett vizsgálatra, s amazoknak 81%, ezeknek 78·3%-a sikerrel tette le. A magán iskolák e részben méltóan versenyeznek a nyilvános iskolák növendékeivel.

Belgiumban egy 1831-iki törvény biztosítja a tanítás szabadságot, tehát a magán iskola tartásra semmi akadály sincs; de azért minden község tartozik elemi iskolát vagy iskolákat fentartani a 6—14 éves gyermekek számára. Az iskolát a község tartja fenn az isk. adóból; de az állam is segíyezi a növendékek számához képest. Az iskolák rendesen, de nem mindig, ingyenesek. Az országban fennálló jótékonyssági irodák szokták a szegény gyermekek tandíját fizetni, ahol t. i. a tandíj fennáll. Az összes tandíj nem megy többre 3%-nál, tehát a tanítást ingyenesnek mondhatni.

Az elemi iskolában nincs vallás tanítás, csak erkölcsi oktatás. E miatt nagy a felekezeti, kivált katolikus iskolák száma; úgy, hogy az összes iskolába járók közül (320,709) 59·9% jár magán iskolába és csak 40% nyilvános állami iskolába. Egy 1884-iki törvény elrendelte a felekezeti iskolák jogosultságát és nyilvános segélyben részesítését, s azt is, hogy a mely községben húsz gyermekes családfő van, tarthatnak fenn felekezeti iskolát, de állami felügyelet alatt, vagy elfogadhatják a községi iskolát.

Az iskolák évenként 245 nap vannak nyitva. Az átlagos iskolába járás 183 nap a községi vagy ingyenes iskolákban és 194 nap a tandíjas iskolákban. A rendszeres iskolabajárás %-a az állami felügyelet alatt levő iskolákban 76-ra megy. 1885—7-iki kimutatások szerint 160,840 katonaköteles ifjú közül 22,833 azaz 13·67% nem tudott olvasni és írni; de alapos azaz jó elemi oktatásban csak 34·44% részesült.

A mondottakból kitetszik, hogy az ingyenes oktatás megfér a pontos iskolabajárással (pl. Franciaország), szintúgy mint a lanyhával (pl. Amerika); Belgiumban pedig a tandíjas iskolákban kedvezőbb e

részben az arány, mint az ingyenesekben. Másfelől, ahol a tandíj általános szabály, ott lehet az iskolabajárók középszáma magas, mint Németországban, vagy alacsony, mint Angolországban. A tandíjmentesség elhárítja ugyan a rendes iskolázás egyik akadályát, de meghagy sok más akadályt, melyeket szintén el kell hárítani, - hogy az iskolabajárás mértéke magas fokra emelkedhessék.

F. L.

Aulard J. A. Le culte de la Raison et le culte de l'Être suprême (1793—1794). Paris. Félix Alcan éditeur. 1892.

Azon nagy megrázkodtatásban, mely a múlt század végén Franciaországban a nagy forradalom idejében a múlt idők sok elavult intézményét halomra döntötte, a kereszténység sem maradhatott érintetlenül. A kereszténység ellen még korábban kezdődött meg az ostrom, mint a középkor más intézményei ellen. A 18. század philosophusainak sikerült igen sok emberben a pozitív kereszténységbe vetett hitet megingatni. A francia forradalom férfiai a 18. század böleséseinek voltak tanítványai, az encyclopaedistáknak, főleg pedig Voltairenak és Rousseaunak befolyása alatt állottak. Voltaire feltétlenül szükségesnek hirdette, hogy meg kell tisztítani a vallást, el kell vetni a dogmákat s a morállal helyettesíteni.

Mind a mellett az alkotmányhozó gyűlés nem szakított a katholicizmussal. Ha nem deklaráta is államvallásnak, de ragaszkodott hozzá. Azonban megkísérelte nemzetivé tenni a vallást, egy Rómától független gallican egyházat akart teremteni, mit a francia egyház polgári alkotmányának meghozatala és életbe léptetése által remélt elérhetni.

De az alkotmányhozó gyűlésnek azon törekvése, hogy a kereszténységet a forradalommal kibékítse, nem sikerült. A clerus megátkozta a forradalmat s annak ellenségeivel fogott kezét. A papságnak egy része beállott emigransnak, más része otthon maradt ugyan, de kevés kivétellel makacsul megtagadta a törvény által követelt esküt az egyház polgári alkotmányára. E helyett konspirált Coblenczcel és otthon a polgárháború tüzét gyújtotta fel a Vendéeban. Nagyon indokolt volt az a gyanú, melyet a papság viselkedése által a szabadság barátai részéről magára vont. Valahol csak összeesküvés merült fel a nemzeti védelem meghiúsítására, mindenütt ott látták a papság kezét. A nemzet azért a papság ellen fordult, együtt sujtotta az alkotmányra esküt tett papot az esküt megtagadóval. Insultálták a templomokat, lerombolták az oltárokat, elvetették a dogmákat. Ez vezetett a kereszténység nyílt megtagadására, ez az ész cultusának behozatalára, mit aztán a legfőbb lény cultusa követett.

A francia forradalmárok hadjáratát a kereszténység ellen különböző álláspontu emberek különbözőképp itélték meg. A szabadság ellenégei úgy Franciaországban, mint annak határain kívül scandalumot láttak benne s diadallal kiáltottak fel: ime hova vezet a forradalom! A szabadság barátai közül azok, kiknek keblében élt a keresztény hit,

sajnálandó aberratiót láttak benne, mit a forradalmi láz idézett elő. Vannak, kik ahébertismusban az encyclopaedisták eszméinek szerencsés megvalósítását látták, mások a Robespierre-féle deismusról úgy ítélték, hogy az megfelelt, maig is megfelel a francia felfogásnak. Michelet azt tartja, hogy ha a kormányon lévő emberek a nép ösztönét követték volna, létre jöhetett volna egy oly vallás, melynek alapja a patriotismus és humanismus lehetett volna, mi áldás lett volna Franciaországra és az emberiségre nézve. Quinet szerint a protestantismus alapján kellett volna reformálni a francia egyházat.

E nézetekkel szemben Aulardnak az a felfogása, hogy az észnek és legfőbb lénynek cultusa nem volt csak philosophiai vagy vallási kísérlet, olyan kísérlet tudni illik, a melynek nem volt gyökere Franciaország múltjában, nem volt összefüggése az eseményekkel; nem is volt erőszaktétel a francia nemzeten, hanem szükséges és inkább politikai következése azon harcznak, melyre az ancien régime a forradalmat kényszerítette az által, hogy az új idők szellemének ellenállott; és a mikor a francziák a Notre-Dame-ban az ész istennőjének hódoltak, vagy a Marsmezőn a legfőbb lényt dicsőítették, főleg hazafias tettet akartak ez által végre hajtani s az öröklött vallás elleni ezen fellépésben nem kerestek egyebet, mint expedienst a nemzeti védelemre. Mikor aztán sikerült a megtámadott nemzetet megvédeni, az expediens is haszontalanná vált. A Fleuras melletti győzelem a legfőbb lénynek nem csak főpapját ölte meg, hanem cultusát is. E felfogás bebizonyítására Aulard különböző levéltárakból bőven idéz eddig fel nem használt adatokat s érdekesen és kellő részletességgel adja elő a Raison és a l'Être suprême cultusa keletkezésének, elterjedésének és bukásának történetét. Könyve mindenesetre tanulságos és figyelemre méltó olvasmány. G. S.

Repertorium.

a) Könyvek, füzetek.

Bellii Matthiae. Notitia Hungariae Novae Geographico-Historica. Pars II. Trans Danubiana. Budapestini 1892. 2° 11 sztlan s 71 l. Térképpel, facsimilékkel.

Békefi Remig: A zirczi, pilisi, pásztói és szt.-gotthárdi cisztercezi apát-ságok története II köt. Pécsent, 1892. 8° 612 l.

Erdélyi országgyűlési emlékek. Szerk. Szilágyi Sándor. XV. kötet (1669—1674). Bpest, 1892 n 8° 586 l.

Iványi István: Szabadka város története. II. rész. Szabadka, 1892. 8° 648, 76 l. 5 külön kép.

Kotosvári Sándor és Óvári Kelemen dr. A magyar törvényhatóságok jog-